Petra Havu
toimitusjohtaja
Suomen museoliitto
14.10.2022

Suomen museoliiton lausunto liittyen hallituksen vuoden 2023 valtion talousarvioesitykseen

Asia: Suomen museoliiton lausunto, asiantuntijakuuleminen 14.10.2022

Viite: Lausuntopyyntö HE 154/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle:

Kulttuuritoimijoiden tilanne ja toiminnan näkymät

Suomen museoliitto kiittää mahdollisuudesta tulla asiantuntijana kuultavaksi hallituksen esityksestä vuoden 2023 valtion talousarvioesitykseksi.

Kulttuuriala on palautumassa pandemiasta, mutta kriisistä ei ole toivuttu täysin. Kävijämäärät esimerkiksi museoissa ovat edelleen pienemmät kuin ennen pandemiaa. Valtion vuoden 2023 talousarviossa esitetty tavoite 6 miljoonasta museokävijästä on Museoliiton käsityksen mukaan kuitenkin realistinen.

Supistuneet kävijämäärät tarkoittavat käytännössä pienempiä tuloja museoille ja muille kulttuuripalveluita tuottaville toimijoille. Samanaikaisesti museoiden ja muiden kulttuuritoimijoiden tulee kuitenkin pystyä tuottamaan kiinnostavaa ja tasokasta sisältöä, joka houkuttelee yleisön takaisin kulttuuripalveluiden piiriin. Museoiden osalta Museokortti-kävijät ovat ryhmä, joka on pysynyt aktiivisena museoiden asiakkaana myös pandemian jälkeen.

Energiakriisi ja siitä johtuva kustannusten nousu ovat ongelma kaikille kulttuuritiloja ylläpitäville. Museoiden osalta energiakustannukset ovat erityisen suuret, sillä museoilla on näyttelytilojen lisäksi laajoja kokoelmasäilytystiloja. Kokoelmatiloja koskee erityiset lämpötila- ja kosteusvaatimukset, joilla turvataan museoiden tallentamien aineistojen säilyminen. Se rajoittaa museoiden mahdollisuutta säästää energiakustannuksissa.

Museot ovat joutumassa kohtuuttomaan tilanteeseen, kun hallituksen esittämä valtionosuuslaskennan perusteiden muutos (HE 158/2022) uhkaa samanaikaisesti leikata museoiden rahoitusta. Inflaatiosta johtuva kustannusten nousu on kovaa, ja samanaikaisesti valtionosuuden reaalitaso on laskemassa. Jos museot siirtävät kustannuksia lippujen hintoihin, on mahdollista, että tämä karsii kävijöitä erityisesti yksittäisten pääsylippujen ostajien osalta ja vähentää paluuta kulttuuripalveluiden piiriin. On muutenkin mahdollista, että ihmiset karsivat kulttuuriin liittyvistä menoista

joutuessaan tekemään valintoja omassa taloudessaan. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa tämä kielteinen kehitys on jo toteutunut. Siellä korkeat pääsymaksut ovat suurin syy olla menemättä museoon.

Kaksi tulevaisuuden kannalta keskeistä megatrendiä, jotka liittyvät koko kulttuurialaan ja sen tulevaisuuteen, ovat ilmastonmuutos ja siihen kytkeytyvä kestävä kehitys sekä digitaalinen siirtymä. Nämä molemmat edellyttävät museoilta ja muilta kulttuuritoimijoilta kykyä, osaamista ja resursseja toiminnan uudistamiseen.

Teemat myös kytkeytyvät yhteen. Digitaalisesti tuotetut kulttuuripalvelut muun muassa parantavat museosisältöjen saavutettavuutta ja voivat pienentää hiilijalanjälkeä, mutta ne eivät täysimääräisesti korvaa museokäyntiä sosiaalisena kanssakäymisenä ja kulttuurisen hyvinvoinnin lähteenä. Digitaalinen siirtymä kuitenkin avaa kulttuuripalveluilla ja museoille uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia, kuten nykyistä laajempien yleisöjen tavoittamista digitaalisissa tapahtumissa, näyttelyissä ja tiloissa tai kokonaan uusia tapoja tuottaa ja kokea kulttuuria.

Museoiden osalta olennaista on kehittää tulevaisuuden digitaalista ja virtuaalista museota ja museokokemusta. Digitaalinen/virtuaalinen museo voi tavoittaa uusia kävijäryhmiä esimerkiksi tuomalla pelillisyyden osaksi museokokemusta. Digitaalisuus on luonteeltaan rajat ylittävää ja kansainvälistä, joten Suomen museoiden tulee kyetä seuraamaan kansainvälistä kehitystä ja olla mukana siinä. Tämä edellyttää resursointia ja muutoksen tukemista. Museoliitto on siihen osaltaan valmis, mutta kantaa huolta resursseista, joilla siirtymä museoalalla kyetään toteuttamaan.

Museoiden rooli tutkitun tiedon lähteenä korostuu nykyisessä epävakaassa tilanteessa, jossa kriisit herättävät disinformaatiota ja epäluottamusta mediaa kohtaan. Museot tarkastelevat asioita tutkimuslähtöisesti, asiapitoisesti ja kriittisesti sekä tarjoavat yleisölle aineksia oman maailmankuvan muodostamiseen. Lähtökohtana toiminnalle on museoiden laadukas kokoelmahallintatyö sekä museoissa tehtävä tutkimus- ja näyttelytoiminta, joka kiinnostaa yleisöä. Nämä kaikki ovat museoiden perustoimintaa, ja sellaisenaan tärkeitä osia yhteiskunnan avoimuuden, konsensuksen muodostamisen ja luottamuksen rakentamisen kannalta. Näiden toimintojen ylläpitämiseksi tulee pitkäjänteisesti huolehtia museoiden VOS-rahoituksen kehittämisestä siten, että museoiden perustoiminta turvataan.

Valtion vuoden 2023 talousarvion hyviä ja eteenpäin katsovia avauksia on investointi uuteen Arkkitehtuuri- ja designmuseoon. Suomalainen arkkitehtuuri ja muotoilu kiinnostavat kansainvälisesti, ja tämä investointi on erityisen perusteltu Suomen tulevaisuuden kannalta. Tärkeää on, että hanke tulee saamaan riittävät resurssit, jotta se voidaan toteuttaa menestyksellisesti. Hyvin toteutettuna sillä tulee olemaan myös myönteisiä taloudellisia vaikutuksia Suomelle. Jo nyt näemme, kuinka paljon Helsingin

keskustakirjasto Oodi rakennuksena ja toimintaperiaatteineen herättää kiinnostusta ja ihailuakin myös kansainvälisissä yhteyksissä. Uusi Arkkitehtuuri- ja designmuseo on mahdollisuus toteuttaa Suomelle toinen lippulaiva, joka tuo meille kansainvälistä tunnettuutta ja tuloja. Se antaa mahdollisuuksia tutustua kulttuuriimme ja kulttuuriperintöömme, johon jo nyt kohdistuu kansainvälistä kiinnostusta enemmän kuin mihin kykenemme vastaamaan.

Museoliitto haluaa korostaa kulttuurin näkemistä investointina kuntien ja alueiden pito- ja vetovoimaan sekä kulttuuritilojen investointiluonnetta, joihin lukeutuu muun muassa Kansallismuseon laajennus. Myös monilla muilla museoilla ja paikkakunnilla on vastaavia tarpeita. Elinvoimaisuuden säilyttämiseksi olisi tärkeää, että valtio kykenee osaltaan tukemaan näitä investointeja.

Valtion vuoden 2023 talousarvion yhteydessä tulisi museoalan osalta huolehtia riittävistä varoista erityisesti seuraaviin tarkoituksiin:

1. museoiden valtionosuudet
2. digitaalisen siirtymän tukeminen
3. investoinnit

Museoliitto esittää seuraavia toimenpiteitä:

1. Museoiden valtionosuudet (mom. 29.80.31 ja 29.80.52)

Hallituksen esitys (158/2022) heikentää museoiden valtionosuusjärjestelmää. Lähtökohtaisesti on myönteistä, että esitys pyrkii kumoamaan koronaviruspandemian kielteiset vaikutukset kulttuurisektorille. Museot kuitenkin menettävät esityksessä yli 2 miljoonaa euroa, jos vuosien 2023–2024 yksikköhinnat määritellään poikkeuksellisesti vuoden 2019 kustannus- ja suoritetietojen perusteella vuoden 2020 sijaan. Museoiden kohdalla esitys pikemminkin uhkaa toiminnan edellytyksiä, eikä edesauta toipumista koronapandemian vaikutuksista.

Museotoiminnan kulut ovat samanaikaisesti kasvussa inflaation ja energiakriisin takia. Inflaatio uhkaa katkaista myönteisen kehityksen kävijämäärissä. Museoliiton kyselyn mukaan Suomen museoissa ollaan huolissaan kallistuvasta energiasta. Uhka on globaali, ja esimerkiksi Ruotsissa joka viides museo joutuu sulkemaan tilojaan säästääkseen energiakuluissa. Museot eivät kuitenkaan voi merkittävissä määrin säästää lämmityksestä tai kosteuden säätelystä, koska kokoelmat vaativat vakaita olosuhteita säilyäkseen.

Museoliitto esittää, että museoille luodaan väliaikainen avustus, jolla kompensoidaan museoiden kasvaneita kustannuksia vuonna 2023 vähintään 2,5 miljoonalla eurolla. Tämä toimenpide tarvitaan, jos museoiden VOS-tuet toetutuvat HE 158/2022 vp mukaisena.

Tulevien vuosien talousarviovalmistelun osalta museoiden VOS-järjestelmän rahoituksen riittävyyttä tulee tarkastella ja kehittää siten, että valtionosuudet yhdessä muun rahoituksen kanssa turvaavat ja mahdollistavat laadukkaan ja kehittyvän museotoiminnan.

2. Digitaalisen siirtymän tukeminen

On hyvä, että esityksessä huomioidaan kulttuuriperintöaineistojen digitaalinen saatavuus, käyttö ja pitkäaikaissäilytys. Museoviraston digitaalisten toimintojen kehittämisen ohjelma (mom. 29.80.04) on myönteinen avaus, joka kehittää koko alaa.

Digitaalisen kulttuuriperinnön saatavuuteen ja säilyttämiseen varattu 2,2 miljoonaa euroa (mom. 29.80.55) on hyvä aloitus, mutta aineistomäärän laajuuden huomioon ottaen summa on liian pieni. Museoalan tulee pystyä edistymään aineistojen digitoinnista täysimittaiseen digitalisaatioon. Kulttuuriperintö tulee entistä saavutettavammaksi, kun museot laajentuvat digitaalisesti seiniensä ulkopuolelle.

Museoliitto esittää, että museotoiminnan digitalisaation rahoitusta kasvatetaan vähintään 2 miljoonalla eurolla.

Lisäksi vuonna 2023 tulee valmistella ratkaisu (esim. Momentille 29.80.41), jolla taidekokoelmien esittäminen verkossa saadaan toteutumaan kaikkien museoiden osalta. Vuosina 2017–2023 tämä on ollut mahdollista opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuksella toimeenpannun Museoliiton ja Kuvaston välisen sopimuksen kautta. Sen nojalla 44 museota on saanut oikeuden rajattomasti esittää kokoelmateoksiaan verkossa. Sopimuksen toimeenpanon tueksi saatu erillisrahoitus päättyy vuoteen 2023.

3. Investoinnit

Investointi uuteen Arkkitehtuuri- ja designmuseoon (suostumus ja mom. 29.80.89) on merkittävä panostus, joka tuo uutta näkyvyyttä ja myönteistä nostetta museoalalle sekä Suomessa että kansainvälisesti. Vuoden 2023 talousarvion toimeenpanossa (erit. mom. 29.80.52) ja tulevien vuosien kulttuuribudjetin valmistelussa tulee kiinnittää huomiota

siihen, että museoilla on riittävät varat investoida myös muun muassa korjausrakentamiseen ja muihin hankkeisiin, jotka ovat tärkeitä museoalan kehittymisen ja kulttuuriperinnön turvaamisen kannalta.

Helsingissä 14.10.2022

Petra Havu
toimitusjohtaja
Suomen museoliitto ry